

# Gurlies minnesanteckningar

”Du mitt öde” eller “Många äro kallade men få äro utvalda”.

En antologi på minnen och hörsägen från Värmdös torpare till Sörmlands statare och rika patroner.

## 1

Minnes du Gullhjärta, när vi möttes första gången. Redan då kom vi överens om att aldrig lämna varan. Du var 7 år och dununge, jag var 53 år. Du var en vacker klängväxt med kultur. Jag var på min middagshöjd och minnesgod. Jag ska kalla dig Gullhjärta därför att du med dina vita blomklasar har ett klänge i form av ett hjärta.

Nu kära, ska vi gå tillbaka och framåt i tiden, därför att både du och jag har gamla anor som kan hjälpa oss att se och minnas. Din första planta kom från en annan och varmare kontinent. Och du har, som jag, fått lära dig anpassning. Sedan den dagen du kom har du fått se och höra saker som många folklivsforskare skulle avundas dig. Sekler av år, dagar och timmar har svunnit hän. Våra förfäders andar gör sig påminna i oss och sammanfogar våra öden här på ett pensionärshotell där socialgrupper blandas, från högreståndspatina till enkel statarmentalitet.

Här finns den vackra milda fru von AF.H. som ständigt glömmet sin nyckel och mest umgås med sina minnen och sitt förflutna. I dem kan hon ännu se sig stå under kristallkronan och svalka sin hand på rokokobyråns marmoryta. Hon bevarar alltid sitt lugn och sitt ståndsvärdighet. När ”orkanen” utbrister, drar hon sig sakta tillbaka till sitt rum och sitt broderi. Alla mina tio middagsgäster sammanstrålar alltid vid måltiderna och ”orkanen” inträffar alltid vid frukost och middag.

Orkanen - robust som en rallare och frän i repliken ställer till oreda med klander på maten och personalens alltid dåliga uppförande. Hon är den personifierade rebellen som endast går att hejda med mutor i form av extra proviant eller en duk från förrådet. Hennes upprörda känslor och mindervärdighetskomplex går ofta ut över morgongröten från igår som blivit välling idag. Solen själv kan inte få henne att återgå till lugna vätskor.

Vid dessa tillfällen av kranieellt tillstånd ville jag ta dig Gullhjärta och fly till en skön soldag och där minnas tider då dina förfäders grenar klängde sig fast i spaljén i salongen vid Velamsunds gård i Boo socken.

Du har fina anor Gullhjärta. Redan 1288 donerade kung Magnus öarna övre och yttre Orminge till Klara kloster. Där lär din anmoder ha sett sina dagars ljus, under ömma nunnors vård, medan de mässade sina böner och läste den nyss utgivna boken ”Gudomliga komedin” av Dante, i största lönndom. Mången tår ur en vacker nunnas öga såg du nog. Och du hörde hennes brinnande böner om att hennes längtan hem till det varmare Frankrike skulle bli bönhörd och att nordens kalla folk äntligen kunde böja sin styva nacke och bli omvända till den kristna tron. Nunnornas hopp stod till påven Clemens som 1309 flyttat till Avignon. Kanske kunde de med bönenas makt få återvända till soliga dalar och varma bruna ögon. Släktet människan – bolmörten har förvisso något gemensamt, uthålligheten.

1288 var vårt lands första möte med kloster och en saga från den tiden är väl värd att förtälja. Det handlar om när junker Lars bortrövade Benedikte Svensdotter ur Vreta kloster. Junkern var son till östgöten Lagnell. Han var förälskad så ländtyget stramade.

Den sköna nunnan, en syster till kung Erik den läspe och halte, var förvisso inte så svår att övertala till älskog då även junkern var skön att skåda. Junkern överlistade abbedissan genom att utge sig som död och bars in i klostret. Den stolta jungfrun Benedikte bad abbedissan om lov att få ta farväl av sin hjärtanskär. Således fick hon lov att se honom på båren. Knappt hade hon hunnit in i bårummet förrän junkern reste sig, lyfte upp henne i sin famn och förde bort henne. De flydde till Norge och de kvarvarande nunnorna suckar enligt visan: Kristus give en sådan ängel kom och tog båd mig och dig.

Men Gullhjärta, vi fortsätter historien. En av dina plantor/sticklingar följde med Pontus Fredrik de La Gardies änka, Beata Königsmark när hon drog in på Velamsund 1666. Kanske tog skurgumman Augusta från torpet Alkärret en stickling i smyg av dig, så att du även skulle få uppleva fattigdomen i Sverige. Det var på den tiden när det enda folket kunde livnära sig på var den stat de fick sig tilldelad vid höstslakt, kvarnmalning och julagille. Många hungriga ungar har hängt över rågtunnans kant och sett sin mor förgäves treva efter en mjölsmula till vattvällingen. Innehållet i silltunnan var slut i januari och inte förrän i mars kom sillskutan till Hasseluddens brygga. På Tegelön måste rättaren och statarna vänta med ny utdelning tills isen lagt sig. Tjuvfiske förekom, men hemska tanke om någon skvallrade. Det var bättre att vara hungrig än att bli av med en hand som straffet var då. Men skvaller var sällsynt, för sammanhållning och tystnad höll redan då ihop den arbetande befolkningen.

Kanske var det vid den tiden som upprorstankar planterades i statar och torparungars sinnen. Generationer av barn har burit med sig minnet av knorret i magen. Eller var det när de arma liven med sina onda magar efter för dåligt kokt korngrynsgröt såg in i gallerverket till patrons vackra trädgård där det vankades saft och kakor till unga fröken och kandidaten. Och där fanns också guvernanten som trots sänkta ögonlock, förtroligt mötte unge herrns utmanande och nedsättande blick. Kanske var det tur för rikemansbarnen att trashankarna inte fick lov att se det dignande middagsbordet. I så fall hade det måhända redan då utbrutit kravaller, kanske i form av stenkastning, och faten hade blivit länsade.

För att lugna sina dåliga samveten gick ”Gud bevars” patronessorna från stora Björknäs, Bogesund, Kilsgård och Valla varje jul och midsommar med en matkorg till torpen vid Alkärret, Västertäppan och Sjöändan. Som tack fick sedan statar och torparkäringarna mjölka godsens 29 stinna kor klockan 4 varje morgon året runt.

Säg Gullhjärta, såg du något av allt det här? Jag såg svullna fötter, nariga och spruckna händer och en städse stor mage med ett nytt gryende liv. Tänk Gullhjärta, om de kom tillbaka, alla dessa fattiga och ställde upp sig i en rad. Den raden skulle säkert sträcka sig från Ystad till Haparanda. Jag tror att själve belsebub skulle ha haft en tår i ögonvrån vid den åsynen. Men prästen med sitt tionde hade inte råd med medkänsla.

I mitt undermedvetna ser jag än den unga tösen Ida Josefina med sina glänsande blonda lockar. Hon förälskade sig i en ung vacker pojke. De fick 7 barn på sju år. Och under dessa år tvingade sig Ida Josefina upp varje morgon till mjölkningen och två gånger i månaden skötte hon tvätten åt patron. På vintern klappades tvätten vid en vak på isen. Kortelfällen blev stel av isvattnet och Ida Josefina, liksom så många andra, drog på sig lungsoten. Ida Josefinas runda rosenkind blev snart insjunken och de blåskimrande ögonens glans blev matt och snart kom döden som en varm befriare.

Tänk Gullhjärta, det är någon som smeker min panna när natten står mörk omkring vårt hus och då somnar jag med leende läppar och jag drömmer om lycka och ljus.

Min anmoder var soldatdotter så vi var lite finare än statare och torpare. Dessutom var hon vacker med sitt röda hår och klarblåa ögon och en hy som alabaster. Hennes sinnelag var i grunden irländskt och därför gick hon med frejdigt mod till gamla Berns salonger, där hon fick anställning som servitris. En garverifabrikör fick syn på min anmoder och blev betagen i hennes fägring. Han bestämde sig: Hon eller ingen skall jag ge min ring.

Garveriet låg vid Järta sjö. Det uppstod ett visst rabalder när fabrikören anlände med sin Ida. Det blev nödvändigt med en del manövrer för att återställa lugnet i boningshuset. Men till sist återvände svärmor Charlotta till sin sybehörsaffär i Göteborg på behagligt avstånd från garveriet och de nygifta. Ida övertog nu regerandet över åttarumsvillan, fabrikörens plånbok och gesällerna med seg envishet. Fabrikören var liksom sina gesäller sen ättling till de vandrande gesäller som, på gott och ont, genomkorsat vårt land under århundraden och det svallande vandringsblodet hade ännu inte lagt sig till ro. När skeppsbroadeln hade värvat folk till sina skutor och varv hade salig morfars far lyssnat till sina småländska ådrors musik och blivit sin egen garvare och så småningom välbeställd fabrikör. Det var ett nästan omänskligt hårt yrke och för att överleva tio timmars dragning av hudar varje dag året runt, var det nödvändigt att ibland låta sig undfägnas i krogen vid den gyllene porten.

Borta vid södra tullens plank "Sista Styvern" kunde färdkost köpas för 7 dalers kopparmynt bestående av två kannor brännvin, bröd och nejönöga,(kokt småfisk) eller Tjädersallad och 4 stop svagöl.

Mutter hör  
Skaffa vin och flaskor  
Båd med smäck och brickor  
Allt sig lika gör. Stopet fullt  
Häll i musikanten.

Gesällernas liv och leverne slutade oftast vid stopet. Men i sällsynta lyckligare fall fann någon en dotter, såsom den gamla garvaren. Och sedan levde de lyckliga, hungriga och barnrika i alla sina dagar.

Min egen morfar, med barn och blomma, stannade vid Järta sjö i Nacka. Garvarkunskapen blev deras levebröd. Min anmoder, Ida Fransson, var dotter till soldaten Johan Hammar och hans hustru Lovisa från Falabygden i Västergötland. "Västgöte Gud ske lov, Östgöte Gud bevars", kanske lite finare än vanligt folk. Högfärden sitter dock inte så långt inne när kärven är tom, då tappas glansen. Men sätt en smålänning och en västgöte på en kal klippa i havet så finner de ett sätt att försörja sig. Du och jag Gullhjärta är nog av samma skrot och korn.

Ida anställdes av källarmästaren på världshuset vid sjön. Var det hennes pigga gestalt eller vackra ögon som avgjorde anställningen? Eller blev byxan för trång? Saliga äro de dygdiga ty de skola se himmelriket. Men kärleken är som bekant blind. När Ida serverade ett kamratgäng bullriga garvare, tändes kärlekens låga mellan den rödhåriga skotten och flickan från falabygden.

Båd med smäck och brickor, fyll stopet fullt, skriver Bellman. Den nedgående solens purpur vid södra Bergen förbleknade inför två ögonpars strålgans vid mötet över ölskummet.

Gullhjärta, vi måste återvända till vår verklighet. Jag ser med bävan på en av dina grenar. Den liknar min högra arm som känns svag vid badning och vid lyft. Skola vi gemensamt vissna du och jag. Ännu har du stora klockor med vita kläppar inuti. Du sköna, hur länge skola vi härda ut? I tio långa år till ska vi kämpa. Men,men, orkar du så orkar väl jag!

Svik mig inte Gullhjärta! Ser du på 78-åringen som ser ut som Sitting Bull i ansiktet? Hon kan överleva oss med den goda mat och omvårdnad vi äntligen kan unna de gamla. I går middag fick vi leverbiff, potatis och äppelsoppa och idag får vi stekt sill med löksås och potatis. Tiden är fastan och människan är glupsk. Minns de männe barndomens tomma rågtunnor och härskna fläsk? Nej, avundsjukan och habegäret är ännu störst i Sverige. Bästa sättet att överleva Gullhjärta, är att bli okänslig. Tro mig. Den oförsonliga människan lägger sig till med en domsrätt som inte ens teologerna har tillerkänt Gud.

Tänk om vi kunde vrida tiden 200 år tillbaka och visa dåtidens herrar till Boo gård, Eknäs gård och Gammeludden hur det mesta förvandlats. Att skogen de ägt inte ligger för fåfot längre utan är bebyggd med bostäder. Att människor kan sova varmt i sina sängar och äta sig mätta och att ättestupans tid är förbi. Om allting har utvecklats till det bättre går att diskutera men bilarnas avgaser stör inte dig Gullhjärta.

Fantasin skenar iväg och vi glömmer att återvända till verkligheten. I kväll måste jag lämna dig, kära. Jag skall åka in till operan och se Boheme. Visste du att Gustav den III byggde operan 1773. Nej du är nog för ung för det. Men där är ljuvligt att höra och vackert att skåda. Tänk dig Wagner i all sin brutalitet och styrka. Du skulle beveka hans svårmod. Hör valthornstuban i Nibelungens ring. Vilket värdigt sällskap den vore som tyst kan höra på.

O ve Gullhjärta, du tynar. Skall dina krafter tas av förvåren? Har vintern varit för svår? Solen har dröjt sig kvar för länge i södern. Vår höga nord pressar saven ur oss och vi längtar förgäves.

Nej nu lämnar vi staden bakom Skurubron och flyttar till mer historiska trakter kring Mälardalen. Du kan följa mig dit och se solen. Till torpet Bodal vid Rävsnäs kungsgård där berättelser om fredliga bragder och vikingatåg ännu susar i de stora ekarna.

”Vårliga vindar Tågen o Tågen. Hem för att hälsa den älskade bygd. Hälsen var lund som du drömde så gärna. Hälsen var hängbjörk där trastarna slår. Hem till min sköna min älskade kust!”

Sörmlandssången stämmer väl in på verkligheten. Här lever jag. Här kan jag få igen den äkta känslan av vemod och längtan och mina tårar värmer. Här Gullhjärta har jag min själ och mitt hjärta. Här finns minnet av fars karga kram och högt i luftenlyft. Liksom minnet av första trasdockan Lisa som mor sydde av gamla strumpor.

Jag minns hur mor och jag ofta måste gå för att lämna långa barnstrumpor som bondmororna beställt av mor eftersom hon hade socknens enda stickmaskin. Edeby, Norrby, Adolfsberg, Herresta, Salby, Gesta Vånga. Det var långa dagsmarcher på spark för oss två. Vi fick 1.25/par så vi måste skynda oss för att hinna före kvällningen. När sedan mörkret långsamt faller så förvandlas varje enbuske i Kumla backe till en farlig mansperson eller kanske till ett spöke. Förbi kyrkan måste vi, vilken väg vi än tog och ännu kan jag känna rysningarna i ryggen när vi gick förbi likboden. Dödgrävaren kallades Sneskånk för han haltade, men han hade i alla fall Toresunds första cykel. Den hade han köpt på husaktion i Mariefred för 3.25. Den hade ägts av en slottsknekt från Gripsholm. Den var gul och mäkta populär. Sneskånk var en blandning av byfåne och geni. Han var alltid full av karamellpåsar åt småbarnen och hisnande spökhistorier för läsbarne.

Kyrkskolan bestod av fyra klasser som måste hysas i ett rum. Där blandades Kabeljo-Jesus snoriga ungar med Smed Karl-Antons finare dotter och katekesen var det viktigare ämnet och psalmverserna måste vi kunna utantill. Vår Herre måste väl ha lett i sin himmel när Olle med örspiranget alltid tjuvtittade i tröjärmen efter början till varje psalmvers som han plitade ner på påspapper.

De största händelserna på landet utanför Strängnäs var marknader, bondauktioner och statarflyttningen.

Och så Lovisa förstås som till alla bondaktioner kokade 150 liter ärtsoppa och dukade på långbord. Hon var dessutom nära granne med svärdsbrukaren Abdullah.

Vill du Gullhjärta, så skall jag minnas mer. Zigenarna förstås. De hörde till den tiden. Så lockande för en liten flicka. Dans, fiolspel, tält, svartögda barn, skrikande kvinnor. Men den mest brännande synen är en gammal zigenarkvinna med kloliknande händer. Får jag se din hand? Större slant, veta mer! Det var något mer än öde över dessa människors spådomar. Tjusad var man.

Men även de hade sina egna lagar. Gud nåde den zigenartös som vände sin håg utanför tältet och förälskade sig i en bygdens man. Hon var för evigt förtappad, stammen försköt henne och vagnarna rullade vidare. Männen förtennade kopparkastruller och kvinnorna tiggde och stal väl en höna ibland så svälten fick tji för sin envishet. Singoalla och Vina fortsatte att föda barn och bada dem i närmaste å eller bäck som de naturbarn de var. Sina sociala problem skötte de själva. Den gamla fick vara barnpiga och jordemor så ålderdomshem var överflödigt för dem. Kvinnan har i alla tider överlevt mannen, så även här i detta lilla samhälle som var helt isolerat genom deras lojalitet mot varandra. Zigenarnas känslöklimat har dock alltid varit hatet. Så de får fortsätta vandringen, iklädda sina vackra dräkter som har kvar fläkten av romantik och mystik, som deras anfader Jafet en gång blev dömd till.

Deras avlägsna släktingar, tattarna, får mig däremot att rysa. Från dem sprids inga minnen av romantik, skönhet och sammanhållning. Endast minnen av vassa knivar och frustande hästar.

Men Gullhjärta, det fanns även en fredligare form av otrygghet och maktlöshet. Det var den svenska luffaren som alltid sökte sig till tegelbrukens varma ugnar där de kokade sin ärtsoppa i gamla tomma konservburkar. Den årligen återkommande Räv-Lasse fann även han gula ärter på en åkerlapp och saltfläsk som ingen annan ville ha. Så kunde de då alla tillsammans koka sig en hejdundrande soppa för en vecka framåt. Ärtor sväller ju som bekant, men Räv-Lasse glömde detta, så han kom till handelsboden med andan i halsen och bad om en tom konservburk till då det blev dubbelt så mycket soppa som han hade tänkt sig.

Aldrig glömmer jag då vi barn tjuvtittade på luffarna som satt ihopkrupna på ugnstaket med sina matskålar. Omkring deras huvuden fanns en glänsande aura då elden endast fanns nertill och i hörnen, inget ljus fanns för övrigt. Det var både kusligt och fantasieggande. Vi var ju också strängeligen förbjudna att gå dit vilket ökade spänningen. Lill-Olle hade tidigare på dagen bytt en fällkniv mot en hembakad limpa så vi blev trakterade med ärtsoppa vi med. Självt bidrog jag med en flaska saft som min far kallade konjak. Att den hade tre stjärnor på etiketten gjorde ingenting, sa Räv-Lasse. Att han efter detta alltid var särskilt vänlig emot mig var en gåta? Tills sanningen uppdagades. Ett gott skratt och en stor dagsedel var det värt. Bättre en Full-Lasse än en tom Grönstedt.

Drömmar är som strömmar. I vår barndom grinade verkligheten ofta emot oss, Gullhjärta. Men åren de gick. Även för den lilla rödhåriga garvarungen Zara.

Och kanske började livet för henne just den dag när hon, ännu knappt vuxen, besökte marknaden. Befolkningen i Strängnäs bestod på den tiden mest av inkallade soldater. Det var det året då ofärden drabbade Europa. Och svenska män samlades vid gränserna mot Norge och Finland, 1938 och 1939. Och just den här dagen, när tivolit hade rest sina tält på marknadsplatsen, mötte den unga Zara sitt öde i form av en vacker furir i uniform från I 10 i Strängnäs. Två unga människor som båda upplevt den yttersta ensamheten, sökte sig till varandra. De hemliga mötena i skogen kunde inte undvikas. Vem tänker på en trygg framtid och utbildning när förälskelsen tar över förnuftet och konvensansen förbjuder att älska i frihet. Det var givet att nyfikenheten och lekfullheten skulle skapa en ny liten varelse, ett flickebarn med bruna ögon, svart hår och ett ljuvligt leende föddes efter lång väntan och en 5-milafärd till Eskilstuna BB -39. Giftermål blev i det läget nödvändigt. Nu Zara, sade du för evigt farväl till friheten, men du var lycklig.

Det var brinnande krig runt om oss. Våra män låg inkallade. Från kyrkor och köksbord steg bönerna att Gud skulle hålla sin hand över vårt land. Och vi hade tur. Vi förskonades. Vi kunde hjälpa våra grannar. Än minns vi norrmännen på Mälsåker och de finska krigsbarnen. Men ibland dyker frågan upp från ingenstans. Vem har hjälpt vem?

Ny färd till BB -41, när Rosa kom till världen med buller och bång. Bråttom i taxi. Chaffören utropar gång på gång, håll igen, håll igen. Med på färden fanns en överkänslig mormor och ett lakan till reds. Vi hade tur igen. Allt gick väl. Rosa fick en ny barnvagn av en snäll-elak kantorsfru som var ordförande i socialnämnden. Det var nödvändigt att buga och tacka eftersom kantorsfruns leende antydde att pengarna till barnvagnen ”nästan” kom från hennes egen plånbok. Per Albin-regeringen hade beslutat om moderskapspenning på 700:-, men socknens så kallade ”obemedlade” skulle inte ta något för givet utan veta sin plats. I synnerhet när vi fick barn och ställde krav på pengarna. Dessa skulle först och främst tillgodose barnets väl och ve, kläder, utrustning, säng. Om det blev pengar över fick föräldrarna välja på rock eller kappa samt underkläder. Familjefadern hade ca 65:- i veckan den här tiden så barnbidragen som dåvarande socialminister Möller beslutade om fick stor betydelse för många. Utan de pengarna hade säkert många barn både svultit och frusit under krigsåren.

Det har kommit en båt med bananer. Det var en ny slogan -45 och då föddes även Lillan. Hon var minst av de tre töserna men välskapt och naggande god. Men det var nödvändigt att hon fick ta igen sig i kuvös, medan den utarbetade mamma Zara vilade sig en vecka i sin säng.

Kriget var slut. Och vi hade som genom ett under skonats ifrån det. Men det hade ändå påverkat våra liv under fem års tid. Det var inte det enklaste att försöka sammanfoga livet här på landet vid pojkmannen återkomst, med de minnen han bar med sig i kappsäcken. Trots att bidragsförskottet nu blev en saga blott så ansökte vi om tillsammans med andra barnfamiljer om bygglov för ett tiotal barnrikehus. Byggloven beviljades av en istadig bonde med hundra tunnland jord. Han kunde inte förstå galenskapen hos socialdemokraterna. Vad var nu det för dumheter att även arbetare från tegelbruk, krutbruk och vägarbete skulle kunna skaffa sig eget hus på tre rum och kök, vedeldad panna och dessutom badrum, varmvatten och liten täppa att komma hem till. Sådan lyx hade alltid varit förbehållen dem med ärvda gårdar och pengar på banken. Och det bästa för alla var att allt förblev vid det gamla.

Kan du tänka dig Gullhjärta, hur Zaras hjärta bultade av lycka när hon stod och beundrade de nya kretonggardinerna i det nybyggda huset i finrummet.

Men livet gick vidare och plikten blev för stor för lekkamraten. Ungkarlsvännernas övertalningsförmåga övergick till vinets och ölets roligare stunder än en kväll med skymning och ljuv förening efter grymma ord och träta.

Gullhjärta, än idag ångrar jag det hemska beslutet att följa med lekkamraten till storstaden och försöka glömma astrakanerna, daliorna och den friska luften för några få tior mer i plånboken. Stugan överläts till en god vän som kände ”Bondekungen”. Sextusen kronor blev vinsten av försäljningen. Värmdö var nästa anhalt. Argumentet bra skola, bättre jobb kan diskuteras. Vi blev främlingar överallt.

Farväl du sköna hembygd. Inget blir någonsin som man tror och hoppas. Från stugan och tryggheten på landet, till en trång liten tvåa på Värmdö. Vi anlände med våra tre flickor en solskensdag. Men lyckan som hägrade var att få bo i ett barnrikehus med värme, vatten och blommiga kretonggardiner. Men för det krävdes fyra barn. Sveriges rikets lag sade tre barn men kommunalnämndens alter ego sade fyra. Och därmed jämt.

Hurra, hurra. Välkommen du stora, lilla pojkvasker med lika stor aptit som en kalv. Välkommen till pannkakan och begagnade kläder från norrland, min älskade Olle. Vi som härstammar från knallar, sega öbor och knapadel får inte ha för stora pretentioner. Nu Zara, var du mor till tre flickor och en gosse. Åtta par ögon som ideligen väntade sig något av dig. Helst en påse för evigt fylld med allsköns godis. Trots en ständigt tom plånbok fanns det ingen som var så lycklig och så rik som du. Fyra ungar och en ansvarslös men lekfull livskamrat.

Nu när vi uppfyllt kommunalnämndens privata lagstiftning kunde lyckan om ett eget barnrikehus bli verklighet och den lyckan kunde inte själva Belsebub ta ifrån oss. Nu är vi sex i familjen och barnskrik och ansvar får lekkamraten att umgås med nya visioner. Han höll dock ut tills vår nye världsmedborgare hade gjort entré i det nya huset oktober –49.

Glädjen och lyckan måste delas med hårt arbete för barnens överlevnad. Nattvak hos utarbetade och sjuka gamlingar på ett ålderdomshem blev en tid lösningen. Här gör glädjen över att vara till nytta livet drägligt. Men lekkamraten längtar hem till Norrlands lestadianer. Han har sin kudde och väskan är packad sedan länge. Hägringen från norr ska göra honom fri från en krävande svärmor och allt tyngre pengakrav från hustru och barn. Farväl.

Jag vänder mitt leende ansikte mot alla främlingar och tjocka släkten. Mot alla som betraktar mig som den elaka kärringen och min oansvariga lekkamrat som den förfördelade. Tänk en sådan skev bild ett yttre kan ge! Zaras flickhjärta blödde vid avskedets stund. Efter sju år bestod inte minnet av bara malört och sorger. Solen om dagen fanns kvar och natten med dess kramar och kyssar och minnet av den varma sanden under fötterna. Kan barnen i vuxen ålder förstå detta? Och kan omgivningen förstå mig? Vad var verkligheten? Den förfördelade fadern med sitt eviga klagande och egoismen som fanns bakom ord och handling? Eller den karska modern som envist försökte visa sig stark för barn och omvärld men med blödande hjärta låg sömnlös om natten och undrade hur i all världen det skulle gå?

Finnarna har Sisu men en soldat, knalle och skotteättling kan nog vara lika envis. Därtill en med rött hår och fräknar som Zara rikligen begåvats med. Hon tog naturligtvis jobb på fabriken för att få behålla huset.

På något sätt så har åren gått Gullhjärta. Det jag nu berättar är minnesfragment från huvudet på en gammal kvinna. Tiden är så kort, men tanken vill så mycket. Skriva av sig så att de barn som läser detta skall förstå mina innersta tankar och minnen. Förstå vad andra men inte jag, tyckte var galet. Gärningar som förbryllade vänkretsen. Den gången då jag blev kär i en äldre man. Varför? Var det tokeri? Nej då, det var helt enkelt en nödvändighetsåtgärd för livets uppehälle för de fyra barn som fanns där hemma utan far. Slanten som skulle räcka till något mer än mat för dagen. Den ensamma kvinnans behov är inte bara sex som grannarna tror. Utan i det här fallet; lyckan att kunna köpa en extra tröja eller glass till ungarna. Uppoffringar är ett vackert ord, men inte för den ensamma fattiga kvinnan. För henne blev

ordet en bitter nödvändighet. Att vara ensam mor betydde att hon blev satt på undantag. Det vill säga; på den stora fabriken blev den ensamman kvinnan tilldelad det sämsta arbetet med den sämsta lönen. Basen gav bästa arbetet med det bästa ackordet till förmansfrun eller falsktungan som sprang med mutor i form av åländsk sprit och cigaretter eller goda bakverk till kontorskaffet. Smil och fjäsk hade jag väl läst om, men så mycket som här fanns väl inte i halva Norden. Religionen fick förr sitt i form av tiondet. Smil, falskhet. Mutor är dagens tionde. Vi som var kvar på golvet såg och tänkte. Vi, det var 7-barnsmamman och hon som hade 13:65 kvar i plånboken till nästa fredag och fyra hungriga ungar därhemma. Vi såg och förstod men vi hade ingen möjlighet att fjäska in oss eftersom vi inte hade råd. Våra armar och ben fick stå ut med de sämst betalda arbetena som ingen annan ville ha. Idag delas de arbetena mellan invandrare och sneslirare från sönderbombade städer.

Protester! Ja visst fanns det fackföreningar. Men vilken lokal facklig företrädare tordes 1954 ta bladet ur munnen i direktörsrummet för en ensam mors upprättelse. De är ju bara människor och anställda de med. Barnbidrag, javisst. Det bästa som hänt i Sverige.  $75 \times 4 = 300$ :- per år. Det säkrade halva hyran och bättre mat den första månaden. Kalvsteken kostade 14 kr kilot och var alltid en ouppnåelig lyx som det inte ens lönade sig att stilla bedja om. Trött? O, vad jag var trött. Hur ska jag orka i morgon bitti? Vakna kl. halv sex, ruska liv i två skolbarn. Bädda, jag orkar inte. Kappan, vantarna, orkar inte. Hålet sitter ju på insidan, hoppas ingen ser. Skolfröken med den långa näsan som både jag och barnen var livrädda för. Hon som tvångsmatade min unge så han började hata skolan. Tror du inte jag förstod dig? Jo då, men jag orkade inte ta upp kampen mot övermakten. Jag förstod att den skulle ha blivit mig övermäktig, men jag förstod att barnen inte kunde förstå det som för dem framstod som ovilja. Trött, orkar inte. Huvudvärk. Gallan av allt billigt strömmings och potatisätande. Lapp från skolan, friluftsdag. Pojken måste ha träningsoverall och gymnastikskor! Heliga Moder hjälp! Vågar du fråga din mor om ett lån? Nej. Vågar du fråga din far om ett lån? Ja. Tack. 54:- En svart med gula ränder. En klädfråga är löst. Puh. Älskade barn vad jag förstod dig. Du som blev hånad för att pappan saknades. Du som inte hade samma byxor som de andra. Du som skelade med vänster öga. Du som var minst i klassen. Trötta intill döden båda två. Tror du inte jag förstod! Men fanns det någon som förstod mig? När förtvivlan var som störst kom tanken; kanske kunde fotogenkaminen lösa våra problem! Den osade ibland. Om den osade lite mer nästa natt så slipper du skolan och jag fabriken. Du slipper hånas av lärare och andra barn och jag slipper trakasseras av gifta karlars hungriga frågor och förslag. Min Gud vad jag var trött, men det gick inte an att tänka på sig själv! Gudskelov så hade flickorna det bra. Rosa och Kaisa var gifta och Lillan bodde kvar hos mormor. Men Gullhjärta, hur kan en annan människa ha makt att så plåga både stora och små?



En ängel går genom rummet och smeker din panna och ger dig nytt mod. Glöm inte glädjen och kärleken. De finns bakom nästa krök.

Tröttheten är borta. Se livet i dess ljusa stunder. Glöm skolfröken och getabocken till bas. Idag är det lördag. Du min son skall på skogsutflykt hela helgen. Jag skall för en gångs skull ut och dansa. Lite puder här och där och ett läppstift gör den trötta kvinnan till en uppsluppen flicka. Förväntningar! På vad? Busschauffören med de glada ögonen och smilet. En aning om varm sand igen. Spillevinken som aldrig säger nej till ett äventyr. Som inte säger nej varken till flickan eller flaskan. Mannen i mitt liv. Kom som en vind i april. Såg och segrade. Fulingen som alla charmades av men ingen tog på allvar. Utom jag min toka! Lidelse är ett svaghetens ord. Nu var ungdomskärleken och gossemannen glömda. Nu skulle här levas. Inte dö. Stilla kvällar vid köksbordet. Ängsligt tittande på telefonen. Hjärtats ojämna slag. Nu är du fast igen, kära vän.

Hans ögon i skymningen, Gullhjärta, får mig att äntligen känna trygghet. Musiken kommer tillbaka. Livet börjar kännas riktigt. En ros, ett litet paket med godis åt oss allesammans. Julafton var gång. Varningen i bakhuvudet. Lev gott så länge du får. Den dagen den sorgen. Betänksamhet. Ilska. En annan kvinna ringer. Pang-. Ovissheten är värre än ett stort gräl. Du store! Vem har jag sparat mig åt? Trött. Ny lördagskväll. Ny lycka. Samma man. Mannen i mitt liv. Från och till, mest från. Resor. Kort. Brev. Teater. Kärlek.

Barnet krånglar, måste ta honom från skolan. Jakt på oss igen. Skolfröken och magistern rusar på oss. Skolstyrelsen med mina egna partikamrater pekar finger åt mig den förtappade. Flickan som inte kunde klara sig ensam men hårdnackat avvisade all socialhjälp. Res bort. Ta din pojke och fly från förrädarna bland de dina och de så kallade vännerna. Lämna allt. Bränn dina skepp.

Hembygd, hur skön är du inte i din vårgrönska. Du sviker inte. Du står kvar. Gråten kväver tanken. Livet går vidare. Längtan till naturen, sägs det. Nej, längtan från staden, bullret, avundsjukan och förtrycket. Glöm alla oförrätter. Kanske det finns hopp än en gång för oss två, mitt barn och mig. Rädda dig själv och ditt barn från lockelser, smågangsters och fattigdom både till kropp och själ. Den trygga bonden, skolkamraten, som behöver hjälp till sin gård och sin sjuka mamma. Hans livsmönster liknar mitt eget. Besvikelse över en falsk vän. Lyckan kommer lyckan går. Den Gud älskar lyckan får. Amen. Frisk luft, fyllda garderober med täcken och linne, frysbox, kopparbunkar, silver, vänlighet. För första gången på länge känner vi oss välkomna! Tidigt uppe sent i säng. Nyfödda kalvar med mjuka mular. Nygräddat bröd. Lingonkokning. Höbärgning. Vi får ju allt gratis. Ta emot, Zara.

Ny längtan. Längtan till vad? Längtan till vem? Längtan till honom. Längtan till stan, bullret, äventyret.

Enkel resa till Stockholm!

Med ögonen fulla av tårar och en vemodigt leende mun med solskenet som speglar sig i hennes gyllene hår står hon där och hör en gammal ragtime från radion och minns, Gullhjärta. Minns du något vackert från förr? Tragik eller komedi. Det går en ängel genom rummet. Den ser på henne och ler ett skyggt, blygt leende som om den ville överföra sina kärleksfulla tankar och minnen till flickan från ungdomens dagar.

Hon drömmer sig bort och ser för sin inre syn bilden av sin allra tidigaste ungdoms förälskelse. En musiker med förväntansfull glädje inför framtiden. En gosse med blå ögon och fast mun. De var båda så unga och ovetande om livet och framtiden. Men när han kysste henne fick han huden under hennes fötter att kännas som om hon gått barfota på varm sand. Var han för god för denna världen eftersom han så brutalt rycktes bort. Eller ville inte gudarna se fortsättningen? Han sover nu men flickan från ungdomens dagar bär ännu hans musik närmast hjärtat. Älskade, vänta, rädd mig handen! Andra spelar våra låtar som aldrig dör. Värmen under hennes hud. Lyckan att bara lyssna. Känna hans närhet igen. Hennes själsfrände och ungdomsvän.

Tidigt fick hon lära sig att man inte får älska någon för mycket, då blir man lämnad ensam. Gudarna har också sina lagar. Kärleken är grym men rättvis, Gullhjärta. Kanske vi förstår det bättre när vi blir gamla. Vad vi inte förstår är varandra. Generationerna emellan. Vi har ju samma problem. Ändå kan en mor-dotter inte anförtro varandra sina känslor. Forna tiders kvinnor hade ingen att ge sitt innersta, för det gick inte för sig att fråga sig fram. Vår ungdom har samma problem. Vi frågar inte. Mors verklighet finns i hennes ögon. Hennes prosa är lika hemsk som hennes poesi är romantisk.

Tryggheten i hennes väsen gör mig glad men samtidigt nyfiken. Oh, att få följa med hennes tankar till den värld som bara är hennes. Ack, hur lite vi vet om varandra.

Vad vet 80-talets föräldrar om 30-40 talets unga flicka som blev mor till fyra barn och fru till en pojkmän med hemiska böjelser under en vacker yta. Han blev en dålig ersättning för hennes ungdoms stora kärlek. Illusioner hade inte 40-talets befolkning användning för. Mat för dagen och 75 kronor var fjortonde dag i underhållsbidrag under inkallelsetiden 39-45, det var den realitet som gällde. Ingen tvättmaskin eller dammsugare, inga snibbar eller blöjor. 1 kilometer till brunnen. Skvaller. För tidig snö vinter. Svarta tygskorna tills pengarna kommer den 31. Permission på varm sand, barn igen, 25 kronor till.

Våren kommer Gullhjärta. Ljuva känsla. Du ska inte trå det du inte kan få. Men minnet av hur det kändes att gå ut i skogen till dungen som var full av backsippor och se Mälaren som så vänligt väntade på solen, finns kvar. Kärleken till livet. Livets besvärligheter blev intet då markerna vaknade en majdag. Glömda var ransoneringskort, gengas, onda fotknölar, migrän och aldrig mera stryk.

Människans eviga envishet som för oss vidare, vidare. Minnena finns kvar i sitt eget tempel och gör sig stundom påminna. Huset som gudarna byggde för att de förtryckta och villrådiga skulle kunna hämta kraft ifrån det, står där mitt i skogen, i dungen där göken gol. Där finns barndomens glädjestunder då blå och vitsippor plockades under vilda glädjetjut. Och den hemliga holmen med liljekonvaljer som bara två visste om. Du och jag.

Jag, den fula, rödhåriga ungen som såg alla naturens glädjeämnen. Bladens ådringar och stenarnas skiftande lyster. Vingslagen från en svala som hade bråttom för att hinna mata sina ungar. Suset från linden som berättat så många sagor under barndomen.

Du, den andra. Vacker, självsäker och okuvad. Var fanns dina känslor? Såg du regnbågen? Hörde du duvkvittret? Gick den lyckan dig förbi? Eller blev du lyckligare än mig med din fil.dr. examen och rika make. Stryk slapp du väl men fick du lyckan att förstå och känna varm sand under fötterna eller fick du enbart längtans blåa blomma. Du fick allt men intet! Vita händer, lagade tänder och en evig tomhet.

Jag fick fattigdomens trældom men gudarnas beskydd. Förnöjsamheten och fantasin. Guds välsignelse för den arma. Barnen. Min stora lycka när pojkmaken svek. Skvaller och moralpredikningar. Goda vänner.

Men Gullhjärta, goda vänner är en del av den fattigas rikedom. Samförstånd och broderskap. Systerskap och jämlikhet. Ingen rikemansson eller dotter i världen kan förstå vad detta innebär. Aldrig! Vi är sammanfogade. Därför kan jag inte beklaga indianer, zigenare, negrer och andra utstötta grupper. De har ju varandra och den största lyckan som finns, de håller ihop. Både som nation och individ. Prosa blandat med poesi blir som en symfoni. Ut i det blå, ner i det svarta. Berg och dal. Kärleken kommer, kärleken går. Varm sand under fötterna kan bli kall snö och hat. Hjärtat står still. Väntar. Längtar. Trår. Kanske får.

Kommer igång i en sång.  
Jag ska stå här i mitt fönster,  
ropa ut för hela stan  
Jag är lyckligast i världen  
Du är flickan hela dan!  
Bergsundsstrand i skymning  
Två händer som möts efter  
År av ensamhet  
När vi båda går hem genom stan  
Fötterna i sanden  
Börjar vandra igen  
Västerbron i den himmelska ron  
Lyckan. Glöm alla oförrätter.

Förlåt. Musiken, sången, dansen. Resan genom tiden. Blå kappa, röda högklackade skor. Fri. Ny känsla. Violinen spelar. Musik Maestro, please! Du får mig att drömma, hjälp mig att glömma! Musik Maestro, please.

Barndomens värld uppenbaras åter. Hennes undermedvetna vill salta i såret och påminna var hon socialt hör hemma. De mörka kvällarna på landet där varje enbuske var en farlig gubbe och rädslan gjorde barnen stela av förskräckelse när de skulle gå ärenden till affären eller gå ut på dass. Den långa skolvägen på fyrakilometer, morgon och kväll. Det var hårt för små barn att gå fyra kilometer på oplogad väg, med snö som fastnade mellan strumpa och byxa och inte hade torkat förrän man skulle gå hem igen. Än värre var det för flickor som på den tiden inte fick använda långbyxor. Termosflaskan med varm chokladdryck som gick sönder i ryggsäcken. För det fick barnet sitta i skamvrån. Men o, stilla glädje när hon kunde byta sin hårda ansjovissmörgås mot en nybakad bondsmörgås med smör. Då var det fest. Då kände hon en triumf över de rikas fattiga förmåga att förstå. Eller var det industribarnens nedärvda förakt som ställdes mot hela bondekulturens feta mat och dumma överlägsenhet. Den lilla själen gjorde redan då jämförelser som sedan styvsint följt henne genom åren. Jämförelser av skillnader i levnadsvillkor, av förtryck och det översitteri som endast en besutten överhet kan visa prov på. Numera kallar jag det underlägsenhet och rädsla för massans makt.

Det var dessa, måhända små, förtretligheter som den tidens barn och unga måste leva med och som inga andra än 30-40-talets ungdomar kan förstå.

Enade vi stå, söndrade vi falla. Arbetare i staden och på landet. En gång skall segern bli vår. Deras makt är militären och polisen. Vår är sammanhållningen och solidariteten.

Vi får inte glömma, för då kommer stöveltrampet snart tillbaka.

Trettioårigt välstånd. Fria skolor och böcker. Barnbidrag och pensioner. Arbetsglädje, forskning, framsteg.

Förvilla oss inte! Robotar och datamaskiner skänker aldrig trygghet. Fördummar massan. Ett farligt vapen. I borgarnas och propagandans tjänst. När skall vi vakna och se profitspöket med sina långa armar, från landet med de höga bergen och oljetornen? Sagolandet med aldrig sinande popmusik. Han rustar sig förvisso med våld och argan list. Terrorbalans är också ett vackert ord!

Ack Gullhjärta, vår vackra värld, vart är den på väg? Morgonrodnadens Aurora, håll dig kvar. Aftonstjärnan Orion, sluta ej lysa än.

Du som är skapad av den högste, himlavalvets furste Atlas, giv oss din frid och be på edra bara knän. Ge jorden ännu en chans. Ragnarök vik hädan. Ge människan en ny framtid. Låt dom få leva dom är ju så sköna. Tusen sinom tusen gråter och ber för sin frälsning, om frid på jorden. Minnet av krigets gissel står ännu med eldskrift på himmelen. Massgravarna, gasugnarna blev svaret på en propagandavåg världen aldrig tidigare skådat. Då talaren steg ner till den jublande massan och klappade småbarnen på linluggen kunde ingen ana vad deras hjälteyrkan skulle kosta världen.

Jesu bergspredikan säger att vi ska följa i hans spår. Men hur ska den lilla svaga människan kunna förstå och genomskåda de svekfulla löftena. Anklagelserna blir så småningom många mot alla de förljugna förkunnare som är i Mammons tjänst. Gud hjälp de dina vilna barn som alla är sökare.

Tänk Gullhjärta, ännu idag minns jag då söndagen var en stor dag. När gamla morfar med dotterdotterns hand i sin gick till kapellets stora sal och hörde söndagstexten och sången. Men det starkaste minnet av dessa söndagar var nog att lockarna efter papperspajlotterna inte ville hålla sig i styr under mössan. Kvinnligheten gick visst före gudaktigheten men det kan också ha berott på den hårda, obekväma bänken. I timme kunde kännas längre än alla veckans övriga dagar tillsammans. Än i dag kan jag inte förstå söndagsskolans nit att låta små barn gå 5 kilometer en tidig söndagsmorgon när veckans övriga dagar var lika slitsamma. Landsbygdens barn var mindre lyckligt lottade än stadsbarnen eftersom avstånden var så stora till allting. Men stadsbarnen kände säkert av de knaggliga gatstenarna genom tunna och slitna skosulor. De hade inte stadarbarnens fria tillgång till naturen, men blåvällingen och vägglössen var gemensamhetstecken. Rebellandan föddes tidigt i båda fallen. Vad hade folket inte kunnat uträtta om inte religionen hållit dem tillbaka. Egen vinning, sniket prästerskap som mest tänkte på sitt tionde, var till för de rika. Bot och bättring, sparsamhet och ödmjukhet har i alla tider predikats från predikstolarna för de fattiga.

Nu i nådens år 1980 hörs samma skallande rop från borgerlighetens välsmorda valtalarmöten. Spara, åt vem? Ödmjuk, för vad? Inte åt och för ledbrutna söndervärkta pensionärer! Spara åt redan välfyllda brevlådeföretag i Schweiz! Ödmjukhet och falsk tacksamhet åt tjockmagade direktörer med is i magen och en tjugo år yngre minkbärande viv! Minken som förmodligen kostat en förmögenhet, skulle kunna mäta tusentals småttingar i Etiopien. Vad har den vita rasen fått att tänka med eller vågar de inte ta bort skygglapparna av rädsla för vad de kanske får se. Ur hatet kommer intet, säger en klok filosof.

Å, Gullhjärta. U-landet Sverige är en saga blott men ändock en bitter ört där romantiken endast var ämnad de besuttna med sina verandor, där punchbålen väntade på gäster från stan. Barnlösa kaptenskan von Häppel med sin vita spetsblus och svala cheviotkjol kanske önskade sig en enklare tillvaro när hon betraktade statarlängans torftiga men ändå sammanhållna familjegrupper. Kanske undrade hon i sin värdighet vilken man som var den bästa? Hennes egen galonprydda man med groggglas i ostadig hand eller statardrängens aldrig sinande kärlekstörst? Statardrängens bara överkropp med svällande muskler hade satt mången herrskapskvinns hjärta i svallning. Troheten bland allmogens folk var legio. Blåblodiga barn finnas dock i enklare hem, men den moralen stod patron själv för. Mången hundralapp har bytt ägare under bordet för faderskap med dåligt samvete. Kandidaten glömmer säkert inte Falla-Stavas blåögda och barärmade Hanna som gav sin första ömhet åt hans studentövningar i konsten att förföra. Man kan väl stilla undra vem av dessa två som är olyckligast? Hanna eller f.d. kandidaten med sin fina men frigida hustru. Lyckan går att diskutera och smaken är som baken – delad.

Stilla flyter ån förbi och Gullhjärta, nu är vi snart inne i ett nytt sekel.

Gullhjärta du tynar. Vår vackra gråhårsfru fördes bort idag på en bårvagn till ett lugnare ställe som bränner hennes stoft och sedan skall hennes aska strös ut för vinden vid gravlundan i Storkällan.

Hon sover nu Gullhjärta. Var inte ledsen, var glad att hennes hjärta fick ro till sist. Döden Gullhjärta, skall vi inte vara rädda för. Den är en befriare och vi lever ju vidare i våra barn. Även du skall genom dina sticklingar leva vidare och glädja många generationer framåt. Vi är ju alla plantor. Vi föds, verkar en tid tills frosten kommer och gör oss slappa. Därför Gullhjärta har ju du och jag det gemensamt: Livet – Döden. Jag, ättling till soldatänkan Hammare – Lovisa och ädlingen (Homus). Du, med anor från tolvhundratalet, står tyst på din piedestal och delar med dig av din skönhet medan jag styr och ställer med mina gamlingar här på hemmet. Vi har en stor uppgift Gullhjärta. Våra minnen blir bortglömda om vi inte förmedlar dem till våra ungdomar som skall fortsätta att skapa framtiden.